

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΦΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ 10/4/2002

Μαρία Ιωαννίδου

Πολιτικός μηχανικός, Διευθύντρια της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης

Η αρχική μορφή της ανωδομής

Η κατασκευή των Προπυλαίων της Αθηναϊκής Ακρόπολης άρχισε το 437 π.Χ. και διακόπηκε το 432 π.Χ. χωρίς να έχει ολοκληρωθεί.

Κύρια αιτία της διακοπής των εργασιών ήταν η έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου. Αρχιτέκτονας των Προπυλαίων ήταν ο Μνησικλής. Οι οικοδομικές εργασίες στα Προπύλαια δεν ξανάρχισαν ποτέ με αποτέλεσμα το συνολικό κτηριολογικό πρόγραμμα να μην ολοκληρωθεί, αλλά και τα τμήματα που οικοδομήθηκαν να μη δεχθούν ποτέ την τελική κατεργασία στις λεπτομέρειές τους. Αυτό όμως δεν αποτέλεσε εμπόδιο για τον θαυμασμό τόσο των συγχρόνων του Μνησικλή όσο και των επόμενων γενεών για το μνημείο, είτε το γνώρισαν ακέραιο, είτε τραυματισμένο από τις περιπέτειες που υπέστη στη διάρκεια της ιστορίας του.

Ιδιαίτερα οι οροφές του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων, αποτελούμενες από μεγάλες μαρμάρινες δοκούς και φατνωματικές πλάκες με έγχρωμο γραπτό διάκοσμο και στηριζόμενες πάνω σε λαμπρούς ιωνικούς κίονες, προξενούσαν τον θαυμασμό των επισκεπτών από την αρχαιότητα μέχρι και τους νεότερους χρόνους. Μαρτυρίες για το κάλλος των οροφών, ιδιαίτερα τη λαμπρότητα των μαρμάρων του, υπάρχουν στις περιγραφές των περιηγητών από τον 2ο μέχρι και τον 17ο αι. μ.Χ., οπότε και κατέρρευσαν. «Τά δέ Προπύλαια

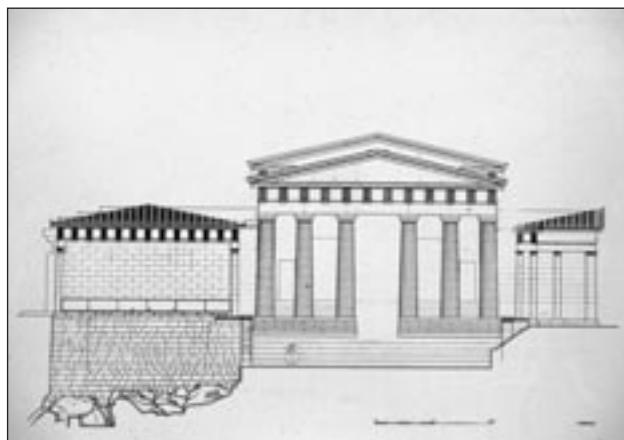
λίθου λευκοῦ τὴν ὀροφὴν ἔχει καὶ κόσμῳ καὶ μεγέθει τῶν λίθων μέχρι γε καὶ ἐμοῦ προεῖκε» αναφέρει ο Παισαβίας τον 2ο αι. μ.Χ. κατά την περιγραφή της εισόδου της Ακρόπολης, ενώ την τέταρτη δεκαετία του 15ου αι. ο Κυριακός ο Αγκωνίτης, ο πρώτος αναγεννησιακός επισκέπτης της Ακρόπολης, αναφέρεται στο «*ωραιότατο παλάτι*», στο οποίο είχαν μετατραπεί τα Προπύλαια, «*έργο εξαιρετικά επιμελημένο*», όπως γράφει, που διαθέτει «*μια κύρια αίθουσα*» με «*ἔξι υπερμεγέθεις κίονες διατεταγμένους ἀνά ζεύγη, με διάμετρο τριῶν ποδῶν, που υποβάσταζαν μαρμάρινα φατνώματα, και εἴκοσι τέσσερις λειασμένες, ἀνά τρεις διατεταγμένες δοκούς, επίσης ἀπὸ μάρμαρο*».

Ο θαυμασμός των επισκεπτών υπαγορευόταν από το μέγεθος των μεγάλων μαρμάρινων δοκών («*οι δοκοὶ φαίνονταν να ἔχουν πραγματικὸ μήκος εἴκοσι τεσσάρων ποδῶν και πραγματικὸ πλάτος τριῶν*», γράφει ο Κυριακός), τον διάκοσμο των φατνωμάτων, αλλά και από την τολμηρὴ αντιπαράθεση και ταυτόχρονα εναρμόνιση των δύο ρυθμῶν, του δωρικού και του ιωνικού, μέσα στο ἴδιο κτήριο. Αντίστοιχα εναρμονισμένα ἦταν και τα φατνώματα των δύο τμημάτων των οροφῶν (της ανατολικῆς στοᾶς και της δυτικῆς αίθουσας) με μορφολογικά χαρακτηριστικά, που αντιστοιχοῦσαν στα χαρακτηριστικά των χώρων τους οποίους κάλυπταν.

Ας δοῦμε ὅμως πιο λεπτομερῶς πῶς ἦταν κατασκευασμένες οι οροφές:

Το κεντρικὸ κτήριο των Προπυλαίων αποτελείται ἀπὸ δύο τμήματα, στα οποία ἔχουν δοθεῖ οι συμβατικὲς ονομασίες ανατολικὴ στοᾶ και δυτικὴ αίθουσα, τα οποία αναπτύσσονται σε διαφορετικὲς στάθμες το καθένα, γεγονός που αντανακλάται και στην ανωδομή τους.

Η οροφή της ανατολικῆς στοᾶς διαμορφωνόταν με μεγάλες μαρμάρινες δοκούς με κατεύθυνση ἀνατολικά - δυτικά και ἐπίτοιχες δοκούς κατὰ μήκος του βόρειου και νότιου τοίχου. Τα διαστήματα μεταξύ των δοκῶν καλύπτονταν με φατνωματικὲς πλάκες. Τα μεσαία μεσαία διαστήματα καλύπτονταν με διπλὲς πλάκες, με δύο δηλαδή φατνώματα η καθεμία, ἐνῶ τα ακραία με τριπλὲς, με τρία δηλαδή φατνώματα.

Γραφικὴ ἀποκατάσταση των γλαυκῶν Προπυλαίων:
Αποψη ἀπὸ δυτικά. Μελέτη-σχεδίαση Τ. Τανούλας

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΦΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

Η οροφή της δυτικής αίθουσας διαιρείτο από τα επιστύλια των ιωνικών κιονοστοιχιών σε τρία τμήματα: ένα επάνω από την κεντρική διάβαση και τα δύο τμήματα μεταξύ των ιωνικών κιονοστοιχιών και των πλάγιων τοίχων. Τα τρία τμήματα της οροφής καλύπτονταν με μεγάλες μαρμάρινες δοκούς κατά τη διεύθυνση βορρά-νότου και φατνωματικές πλάκες που είχαν διάκοσμο στο εσωτερικό τους όμοιο με εκείνον των πλακών της ανατολικής στοάς. Οι φατνωματικές πλάκες της οροφής της δυτικής αίθουσας διακρίνονταν για την ποικιλομορφία τους, η οποία συντελούσε στην επαύξηση της λαμπρότητας αυτού του τμήματος του κτηρίου. Οι πλάκες δηλαδή μεταξύ του θυραίου τοίχου και της πρώτης από τα ανατολικά δοκού της οροφής είχαν ένα μόνον επίμηκες φάνωμα με διπλό ουρανίσκο, ενώ οι πλάκες μεταξύ του θριγκού της δυτικής πρόσοψης του μνημείου και της πρώτης από τα δυτικά δοκού της οροφής είχαν ένα επίμηκες φάνωμα με επιμήκη ουρανίσκο. Όλα τα υπόλοιπα διαστήματα μεταξύ των δοκών καλύπτονταν με πλάκες με διπλά φαντώματα.

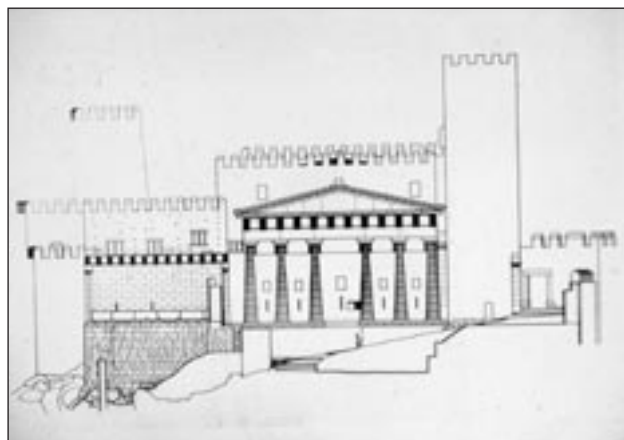
Δομικές μεταβολές των οροφών από την αρχαιότητα μέχρι και την Τουρκοκρατία

Τα Προπύλαια κατά τη διάρκεια των 2500 χρόνων της ιστορίας τους υπέστησαν πολλές περιπέτειες και μετασκευές. Κατά τον Βυζαντινό Μεσαίωνα ένα τμήμα τουλάχιστον του μνημείου φαίνεται ότι είχε μετατραπεί σε κατοικία του μητροπολίτη της Αθήνας, ενώ στη διάρκεια της Λατινικής κυριαρχίας αρχίζει η ριζική μετασκευή των Προπυλαίων για την εξυπηρέτηση

αναγκών της διοίκησης των Γάλλων δουκών της Αθήνας De la Roche. Οι μετασκευές αυτές συνεχίζονται και επαυξάνονται τον 14ο και το πρώτο μισό του 15ου αι., όταν ολόκληρο το μνημείο μετατρέπεται σε παλάτι-διαμονή των Φλωρεντινών Acciaiuoli. Κατά την Τουρκοκρατία ο διοικητής του κάστρου της Ακρόπολης έμενε στη βόρεια πτέρυγα των Προπυλαίων, στην οποία είχε προστεθεί ένας ακόμα όροφος, ενώ το κεντρικό κτήριο είχε μετατραπεί σε πυριτιδαποθήκη. Φαίνεται ότι οι μεγαλύτερες απώλειες στον δομικό ιστό του κεντρικού κτηρίου συνέβησαν αυτή την περίοδο. Το 1640 έκρηξη πυρίτιδας αποθηκευμένης από τους Τούρκους στο κεντρικό κτήριο προκάλεσε την ανατίναξη και κατάρρευση του μεγαλύτερου μέρους της οροφής του. Η πρόσοψη του μνημείου (δυτική όψη) παρέμεινε στη θέση της έως τις αρχές του 18ου αι., οπότε τμήμα της καθαιρέθηκε από τους Τούρκους για να χρησιμοποιηθεί το υλικό της στην ενίσχυση της οχύρωσης του κάστρου της Ακρόπολης.

Επεμβάσεις αποκατάστασης του Ν. Μπαλάνου

Με την κατάρρευση των οροφών τα μέλη τους βρέθηκαν στο έδαφος. Το οικοδομικό υλικό της ανωδομής κατακερματίστηκε από τους Τούρκους ή και αβεστοποιήθηκε. Μετά τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους και κατά την απομάκρυνση των μεταγενέστερων κτισμάτων από την Ακρόπολη βρέθηκε αρκετό από το οικοδομικό υλικό των Προπυλαίων εντοιχισμένο στον προμαχώνα

Γραφική αποκατάσταση των Προπυλαίων κατά τον Μεσαίωνα.
Άποψη από δυτικά. Μελέτη-σχεδίαση Τ. Τανούλας

Αναστηλωτικές
εργασίες στα
Προπύλαια από
τον Ν. Μπαλάνο
(1909-1917).
Φωτ. Fr.
Boissonas

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΦΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

Η αναστηλωμένη από τον Ν. Μπαλάνο οροφή της ανατολικής στοάς των Προπυλαίων. Αποψη από Ν. Φωτ. Τ. Τανούλας, 1990

Αποξήλωση δοκών της αναστηλωμένης οροφής της δυτικής αίθουσας του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων. Φωτ. Μ. Ιωαννίδου, 1992

μεταξύ του πύργου του ναού της Αθηνάς Νίκης και του βάθρου του Αγρίππα. Από το 1835 και μετά έγιναν αρκετές προσπάθειες ανατοποθέτησης του οικοδομικού υλικού των Προπυλαίων στην αρχική του θέση. Η σημαντικότερη επέμβαση αποκατάστασης του μνημείου έγινε μεταξύ των ετών 1909-1917 από τον Νικόλαο Μπαλάνο, η οποία περιέλαβε την αναστήλωση τμημάτων των οροφών στην ανατολική στοά και στη δυτική αίθουσα.

Στην ανατολική στοά αποκαταστάθηκαν τα κιονόκρανα, τα επιστύλια και τα γείσα, καθώς και το βόρειο τμήμα του αετώματος με τμήμα της κεράμωσης της βορειοανατολικής γωνίας της στέγης και με τα αντίστοιχα τμήματα της σίμης. Αποκαταστάθηκε επίσης και το τμήμα της οροφής που αντιστοιχεί στα δύο πρώτα από βορρά μεταδόκια διαστήματα με τις αντίστοιχες δοκούς, φατνωματικές πλάκες και μεταδόκιες πλάκες. Στη δυτική αίθουσα αποκαταστάθηκε το τμήμα της οροφής που αντιστοιχεί στα δύο πρώτα από τα ανατολικά μεταδόκια διαστήματα του βόρειου κλίτους με τις αντίστοιχες δοκούς, φατνωματικές πλάκες, μεταδόκιες πλάκες και επιστύλια. Επίσης αναστηλώθηκε ο ανατολικός κίονας της βόρειας ιωνικής κιονοστοιχίας.

Κύρια χαρακτηριστικά της επέμβασης Μπαλάνου υπήρξαν η χρήση θραυσματικού υλικού αδιάκριτης, ποικίλης προέλευσης για τη δημιουργία αναστηλωσικών μελών, οι βαθιές απολαξεύσεις των επιφανειών θραύσης των αρχαίων μαρμάρων, ώστε να καταστούν επίπεδες και να διευκολυνθεί η συναρμογή τους, η ευρεία χρήση σιδερένιων ράβδων για τη σύνδεση ή την ενίσχυση των θραυσμάτων και οι εκτεταμένες συμπληρώσεις των θραυσμάτων με νέο μάρμαρο.

Η επέμβαση του Μπαλάνου, παρ' όλο που βελτίωσε την αναγνωσιμότητα του μνημείου αξιοποιώντας το κατακείμενο υλικό, είχε τελικά καταστρεπτικά αποτελέσματα. Ως γνωστό η εκτεταμένη χρήση σιδήρου για τη σύνδεση των θραυσμάτων δημιούργησε πολύ γρήγορα προβλήματα στα αποκατεστημένα μέλη και επέβαλε την αποσυναρμολόγησή τους και μια νέα επέμβαση. Παράλληλα η λάξευση των επιφανειών θραύσης ώστε να γίνουν επίπεδες, κατέστρεψε πολύτιμο αρχαίο υλικό, με αποτέλεσμα να μειωθούν οι πιθανότητες ταύτισης και συγκόλλησης με τα αυθεντικά ελλείποντα τμήματα.

Επεμβάσεις της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως στις αναστηλωμένες περιοχές

Η αντιμετώπιση των προβλημάτων των αναστηλωμένων οροφών των Προπυλαίων υπήρξε από τους πρώτους στόχους της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως.

Η πρώτη επέμβαση στην αναστηλωμένη ανωδομή του μνημείου έγινε σε τμήμα του θριγκού της κιονοστοιχίας της ανατολικής στοάς, όπου, εξ αιτίας ένθετης σιδηροδοκού στο 2ο (από νότο) επιστύλιο, είχαν παρουσιασθεί εκτεταμένες διαρρηξείς. Η επέμβαση αυτή πραγματοποιήθηκε μεταξύ των ετών 1981-1982. Αποσυναρμολογήθηκαν πέντε αρχιτεκτονικά μέλη συνολικού βάρους είκοσι τόνων, απομακρύνθηκαν οι οξειδωμένες σιδερένιες ενισχύσεις καθώς και η μεγάλη σιδηροδοκός του επιστυλίου και συγκολλήθηκαν τα θραύσματα του επιστυλίου με ράβδους τιτανίου.

Κατά τα έτη 1991-1992 αποσυναρμολογήθηκαν τα αναστηλωμένα τμήματα των οροφών των Προπυλαίων

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΦΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

Η αποξήλωση του συναρμολογημένου από τον Μπαλιάνο κιονογράνου του ιωνικού γίονα που υποβάσταζε την αναστηλωμένη οροφή της δυτικής αίθουσας του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων. Φωτ. Μ. Ιωαννίδου, 1993

Αποξήλωση φαντομάτων της αναστηλωμένης οροφής της ανατολικής στοάς του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων. Φωτ. Τ. Τανούλας, 1992

(μαρμάρινες δοκοί, φατνωματικές πλάκες, μεταδόκιες πλάκες, το ιωνικό επιστύλιο και το ιωνικό κιονόκρανο της δυτικής αίθουσας) συνολικού βάρους ογδόντα τόνων. Από όλα τα μέλη που αποσυναρμολογήθηκαν απομακρύνθηκαν οι σιδερένιες ενισχύσεις και τα τσιμέντα της προηγούμενης αναστήλωσης. Όσα μέλη είχαν συναρμολογηθεί από θραύσματα που συνανήκαν, αποκαταστάθηκαν με συνδετήρια από τιτάνιο. Κυρίως όμως η αποσυναρμολόγηση των οροφών έδωσε τη δυνατότητα να πραγματοποιηθεί έρευνα στο υλικό που ήταν αναστηλωμένο σε συνδυασμό με το κατακείμενο στο έδαφος υλικό των οροφών, που δεν είχε χρησιμοποιηθεί στην παλαιότερη επέμβαση. Η έρευνα αυτή απέδωσε πλούσια αποτελέσματα σε σχέση με τη γνώση του οικοδομικού υλικού της ανωδομής του κεντρικού κτηρίου και οδήγησε στη διαμόρφωση μίας νέας πρότασης αποκατάστασης των οροφών των Προπυλαίων, μεγαλύτερης έκτασης από εκείνης της προηγούμενης αναστήλωσης. Η πρόταση αυτή μελετήθηκε από την ομιλούσα και τον αρχιτέκτονα Τ. Τανούλα με την ιδιότητά μας ως υπευθύνων του έργου αποκατάστασης των Προπυλαίων, εγκρίθηκε από την Επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως και το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο του Υπουργείου Πολιτισμού και εφαρμόζεται ήδη επάνω στην Ακρόπολη. Σε όλη τη διάρκεια των εργασιών ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε, τόσο από πλευράς τεκμηρίωσης, όσο και από πλευράς διερεύνησης του υλικού και συμμετοχής στη διαμόρφωση των τελικών προτάσεων, η συμβολή της έμπειρης σχεδιάστριάς του έργου των Προπυλαίων Γ. Μουτοπούλου.

Η έρευνα του θραυσματικού υλικού των φατνωματικών πλακών

Ο μεγάλος αριθμός των θραυσμάτων που υπήρχαν επάνω στον Βράχο έδωσε την ώθηση, ώστε να ξεκινήσει η έρευνα του σωζόμενου θραυσματικού υλικού των φατνωματικών πλακών. Μετά τη διάλυση των φατνωματικών πλακών της παλαιότερης επέμβασης στα θραύσματα από τα οποία είχαν συντεθεί, και τη συγκέντρωση του κατακείμενου υλικού από την περιβάλλουσα περιοχή των Προπυλαίων, αλλά και από άλλες περιοχές του Βράχου, προέκυψαν συνολικά πάνω από χίλια θραύσματα. Αν και το σύνολο του όγκου τους ήταν συγκριτικά μικρό σε σχέση με τον όγκο του συνόλου των φατνωματικών πλακών του μνημείου (αντιστοιχούσε περίπου στο 30%), εν τούτοις η δυνατότητα συνδυασμού πολλών από αυτά και η δημιουργία φατνωματικών πλακών από συνανήκοντα θραύσματα φάνταζε δελεαστική.

Η ποικιλία ως προς τη μορφή των φατνωματικών πλακών αλλά και η διασπορά των χαρακτηριστικών τους οδήγησε στον χωρισμό τους σε ενότητες με χαρακτηριστικά, τα οποία θα μπορούσαν να συγκριθούν και να οδηγήσουν σε συγκεκριμένους συνδυασμούς. Η κατάταξή τους έγινε με κριτήρια που είχαν σχέση: α) με μορφολογικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με το τμήμα της οροφής από την οποία προέρχονται τα θραύσματα ή τον τύπο της φατνωματικής πλάκας, β) με τη θέση του θραύσματος σε μια τυπική φατνωματική πλάκα, γ) με τις διαστάσεις αλλά και την ποιότητα της εργασίας στις λειασμένες ταινίες των επιμήκων και των εγκάρσιων πλάγιων πλευρών των φατνωματικών

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΦΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

πλακών καθώς και με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εργασίας των άνω, μη ορατών, επιφανειών τους, δ) με την ποιότητα της εργασίας στην εμφανή κάτω επιφάνεια των φατνωματικών πλακών, που αποτυπώνει συνήθως τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της εργασίας (το χέρι) του τεχνίτη που τη λάξευσε, ε) με σημαντικά ποιοτικά, διακριτικά χαρακτηριστικά, όπως η ποιότητα του μαρμάρου κάθε πλάκας, η ανομοιογένεια του υλικού, η γεωλογική του διαστρωμάτωση, το χρώμα και η υφή του, στ) με τα ίχνη των παλαιότερων επεμβάσεων που υπέστησαν τα φατνώματα, τα οποία αποδείχθηκαν κατά την ταύτιση πολύ σημαντικά, καθώς και ζ) με χαρακτηριστικά που είχαν σχέση με τη θέση φύλαξης των διάσπαρτων θραυσμάτων επάνω στον Βράχο της Ακρόπολης και τις σχετικές φθορές που υπέστησαν.

Όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά συνδυάστηκαν με μετρητικά στοιχεία των θραυσμάτων και των επιφανειών θραύσης και δημιούργησαν ένα σύνολο εξήντα τριών μετρητικών και ποιοτικών στοιχείων, που χαρακτήριζε κάθε θραύσμα. Το σύνολο αυτό των μετρητικών και ποιοτικών στοιχείων καταγράφηκε σε ειδικά δελτία, τα οποία επιπροσθέτως περιέλαβαν τον κωδικό αριθμό των θραυσμάτων, φωτογραφίες και σχέδια. Στο σημείο αυτό της έρευνας έγινε προσπάθεια χρήσης ηλεκτρονικού υπολογιστή με στόχο να δημιουργηθεί ένας κατάλληλος αλγόριθμος, που θα οδηγούσε στην ταύτιση και τον συνδυασμό των θραυσμάτων. Κατά την εφαρμογή της διαδικασίας παρουσιάστηκαν δυσκολίες. Οι περισσότερες από αυτές είχαν σχέση κυρίως με την αδυναμία προσδιορισμού πολλών από τα μετρητικά

χαρακτηριστικά (λ.χ. η φθορά των ακμών καθιστούσε δύσκολη την ακριβή μέτρηση των διαστάσεων των αναθυρώσεων) και τη δυσκολία έως αδυναμία αντικειμενικού χαρακτηρισμού πολλών από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των θραυσμάτων (λ.χ. του τρόπου εργασίας, της υφής της επιφάνειας ανάλογα με το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε από τον τεχνίτη κ.ά.) γεγονός που οδηγούσε σε αοριστία τις δυνατές συγκρίσεις. Έτσι, παράλληλα με τη διερεύνηση μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή, αποφασίσθηκε η δοκιμαστική εφαρμογή της εμπειρικής μεθόδου του συνδυασμού των θραυσμάτων. Η μέθοδος αυτή, αξιοποιώντας την εργασία που είχε προηγηθεί για τον διαχωρισμό και την ομαδοποίηση των θραυσμάτων και τη συλλογή των επιμέρους χαρακτηριστικών τους, χρησιμοποιεί την οπτική αποτύπωση των επιφανειών θραύσης σε συνδυασμό με τη νοητική σύγκριση των διαφόρων στοιχείων. Τα αποτελέσματα είναι άμεσα και δεν απαιτείται παρά μόνο μία δοκιμή στο εργοτάξιο για να διαπιστωθεί αν τα θραύσματα που συγκρίνονται ταιριάζουν ή όχι σε κάθε πιθανό συνδυασμό. Για την εφαρμογή αυτής της μεθόδου απαιτούνται ιδιαίτερες ικανότητες από τα άτομα που διεξάγουν την έρευνα του υλικού, πείρα και εξοικείωση με τη μορφή των μελών. Έτσι καταρτίσθηκε ένα συνεργείο από μαρμαροτεχνίτες του έργου αποκατάστασης των Προπυλαίων με επικεφαλής τον αρχιτεχνίτη Γ. Βίδο. Με την πρόοδο της εργασίας, η εξοικείωση των τεχνιτών με το υλικό γινόταν ολοένα και μεγαλύτερη και τα αποτελέσματα άρχισαν να είναι όλο και πιο ενθαρρυντικά.

Ταξινόμηση θραυσμάτων των φατνωμάτων οροφών του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων στο έδαφος. Φωτ. Μ. Ιωαννίδου, 1995

Συναρμογή θραυσμάτων οροφών στο έδαφος. Φωτ. Γ. Τανούλας, 1995

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΦΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

Οι εργασίες της οπτικής και νοητικής σύγκρισης των θραυσμάτων διήρκεσαν από το τέλος του 1994 έως το τέλος του 1995 και είχαν πολύ πλούσια αποτελέσματα. Συντάχθηκαν πίνακες των ταυτίσεων με όλα τα στοιχεία των θραυσμάτων που συνδυάζονταν, τη μορφή της πλάκας που δημιουργείται και το ποσοστό του αυθεντικού υλικού που προέκυπτε σε κάθε φατνωματική πλάκα. Οι πίνακες αυτοί συμπληρώθηκαν με τα σχέδια των ταυτισμένων πλακών. Η συστηματική τεκμηρίωση των ταυτισμένων πλακών αποδείχθηκε πολύ χρήσιμη για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της έρευνας και την τελική επιλογή των φατνωμάτων, που μετά από τις απαιτούμενες συγκολλήσεις και συμπληρώσεις θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στη νέα αναστήλωση των οροφών.

Συνολικά από τα θραύσματα που ταυτίστηκαν προέκυψαν διακόσιες ογδόντα ενότητες φατνωματικών πλακών των οροφών της ανατολικής στοάς και της δυτικής αίθουσας, με μικρότερα ή μεγαλύτερα ποσοστά όγκου αρχαίου μαρμάρου. Από το σύνολο των ενότητων αυτών έγινε επιλογή όσων είχαν μεγαλύτερα ποσοστά αρχαίου μαρμάρου, τα οποία μετά τη συγκόλληση των επιμέρους θραυσμάτων τους με τιτάνιο και την αντικατάσταση των μικρών ελλειπόντων τμημάτων με νέο μάρμαρο δημιουργούν φατνωματικές πλάκες, που μπορούν να τοποθετηθούν στις οροφές. Έτσι επελέγησαν είκοσι έξι φατνωματικές πλάκες για την ανατολική στοά και σαράντα έξι για τη δυτική αίθουσα, γεγονός που παρέχει δυνατότητα αποκατάστασης μεγαλύτερων τμημάτων των οροφών του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων από αυτά της προηγούμενης επέμβασης.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι δεν έγινε δυνατόν να προσδιορισθεί, κατά τη μελέτη, η ακριβής θέση κάθε πλάκας στην οροφή. Τα μορφολογικά στοιχεία των πλακών οδηγούν μόνο στην απόδοσή τους στην ευρύτερη περιοχή στην οποία αυτές ανήκουν (λ.χ. στην ανατολική στοά ή στη δυτική αίθουσα). Δεν υπάρχουν επιπροσθέτως και αναγνωριστικά στοιχεία, όπως εντορμίες συνδέσμων ή αναθυρώσεις, που θα διευκόλυναν μία παρόμοια έρευνα, γιατί κατασκευαστικά μόνον οι ακραίες πλάκες των οροφών ήταν γομφωμένες. Τα υφιστάμενα ίχνη των λαξεύσεων για την τοποθέτηση των ξύλων της οροφής αποτελούν ενδιαφέροντα

κατασκευαστικά στοιχεία, δεν συμβάλλουν όμως ουσιαστικά προς αυτή την κατεύθυνση.

Βασικό κριτήριο για την επιλογή των πλακών της προτεινόμενης αποκατάστασης απετέλεσε το ποσοστό αυθεντικού υλικού της κάθε πλάκας. Έτσι στην ανατολική στοά, όπου το αρχαίο υλικό ήταν λιγότερο, κρίθηκε ότι φατνωματικές πλάκες με ποσοστό αυθεντικού υλικού μεγαλύτερο από 50% μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στην αποκατάσταση των οροφών μετά τη συμπλήρωσή τους με νέο μάρμαρο. Αντίθετα στη δυτική αίθουσα τα αποτελέσματα των ταυτίσεων ήταν πολύ περισσότερο επιτυχή, ιδιαίτερα στις διπλές φατνωματικές πλάκες, κυρίως λόγω του πολύ μεγαλύτερου αριθμού των υφιστάμενων θραυσμάτων. Ο αριθμός των ταυτίσεων που πραγματοποιήθηκαν ήταν πολύ μεγαλύτερος, αλλά και τα ποσοστά του όγκου του αυθεντικού υλικού που προέκυψαν ήταν πολύ μεγαλύτερα από αυτά της ανατολικής στοάς. Έτσι για την αποκατάσταση της οροφής της επελέγησαν, από τις φατνωματικές πλάκες με δύο φατνώματα, αυτές που είχαν αρχαίο μάρμαρο σε ποσοστό μεγαλύτερο από 85%, ενώ για τις φατνωματικές πλάκες με ένα φάτνωμα, αυτές που είχαν αρχαίο μάρμαρο σε ποσοστό μεγαλύτερο από 30%.

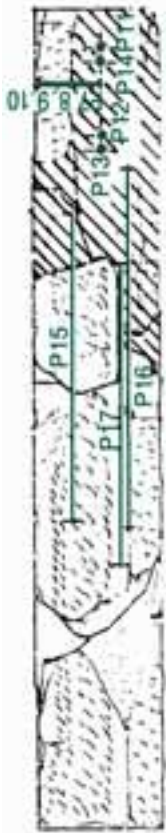
Οι δοκοί των οροφών

Το μεγαλύτερο μέρος του υλικού των δοκών, που βρέθηκε στο έδαφος από τον Μπαλάνο, χρησιμοποιήθηκε για την αναστήλωση των τμημάτων των οροφών. Οι δοκοί αυτές είχαν συντεθεί κυρίως από αρχαίο υλικό, με μικρές συμπληρώσεις από νέο μάρμαρο. Για τη συναρμογή θραυσμάτων των δοκών που δεν συνανήκαν, είχαν απολαξευθεί οι επιφάνειες θραύσης και στην επάνω επιφάνεια των θραυσμάτων ανοιχθεί βαθιά αυλάκια, στα οποία ενσωματώθηκαν μεγάλες σιδερένιες δοκοί. Από τις μεταλλικές αυτές δοκούς είχαν αναρτηθεί τα θραύσματα των μαρμάρινων δοκών.

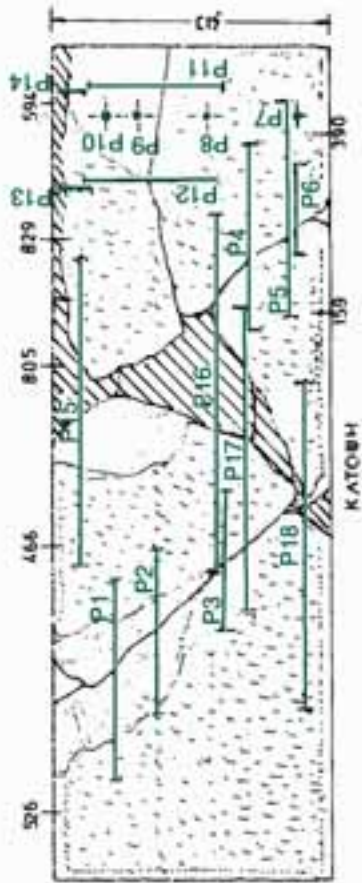
Μετά την αποσυναρμολόγηση των δοκών και την απομάκρυνση των σιδερένιων στοιχείων, διενεργήθηκε έρευνα των θραυσμάτων αυτών σε συνδυασμό με άλλα θραύσματα δοκών που δεν είχαν χρησιμοποιηθεί από τον Μπαλάνο. Και η έρευνα αυτή απέδωσε σημαντικά αποτελέσματα τόσο προς την κατεύθυνση δημιουργίας επιπρόσθετων δοκών από συνανήκοντα θραύσματα, όσο και προς τη δυνατότητα διάκρισης των δοκών

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΦΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

ΠΛΑΓΙΑ ΟΨΗ

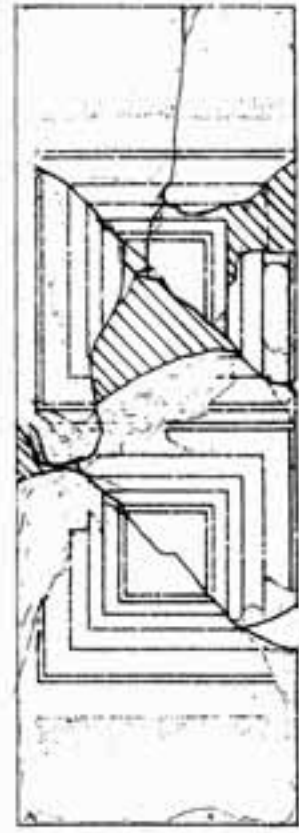
ΚΑΤΩΨΗ

ΠΛΑΓΙΑ ΟΨΗ

ΕΛΛΑΓΙΑ ΟΨΗ

ΑΝΩΨΗ

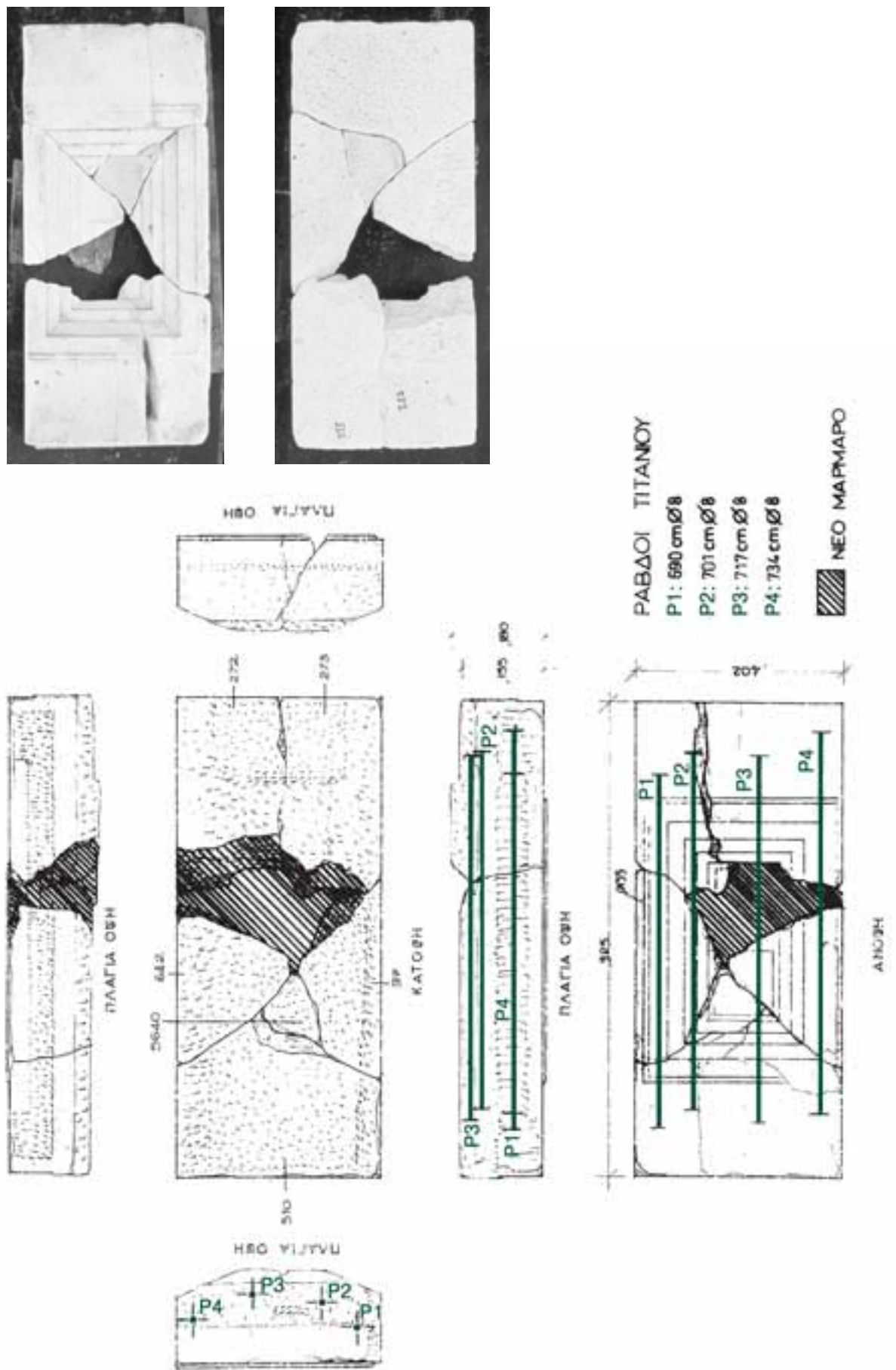
ΡΑΒΔΟΙ ΤΙΤΑΝΙΟΥ

P1: 28 cm Ø8	P10: 10 cm Ø8
P2: 24 cm Ø8	P11: 19 cm Ø8
P3: 20 cm Ø8	P12: 19 cm Ø8
P4: 28 cm Ø8	P13: 65 cm Ø8
P5: 31 cm Ø8	P14: 65 cm Ø8
P6: 13 cm Ø8	P15: 45 cm Ø8
P7: 10 cm Ø8	P16: 53 cm Ø8
P8: 10 cm Ø8	P17: 44,5 cm Ø8
P9: 10 cm Ø8	P18: 48 cm Ø8

Δομική αποκατάσταση πλάκας με δύο φαντώματα οροφής της δυτικής αβύσσος του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων. Σχεδιαστική τεκμηρίωση: Γ. Μουτσούλου. Φωτογραφική τεκμηρίωση: Γ. Βίδος

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΦΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

Δομική αποκατάσταση πλάκας με ένα γάντζωμα οροφής της διτιγής αίθουσας του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων. Σχεδιαστική τεκμηρίωση: Γ. Μουτοπούλου. Φωτογραφική τεκμηρίωση: Γ. Βίδος

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΦΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

και αναγνώρισης της προέλευσής τους σε σχέση με τις δύο οροφές του κεντρικού κτηρίου. Συγκεκριμένα η έρευνα έδειξε ότι μόνο δύο από τις δοκούς, και συγκεκριμένα αυτές που είχαν αναστηλωθεί στη δυτική αίθουσα, είχαν συναρμολογηθεί από συνανήκοντα θραύσματα. Οι άλλες δοκοί, που είχαν αναστηλωθεί στην ανατολική στοά, αλλά και οι επίτοιχες δοκοί, είχαν συναρμολογηθεί από θραύσματα που δεν συνανήκαν με προσθήκες νέου μαρμάρου. Η αναγνώριση των δοκών και η απόδοσή τους στα τμήματα των οροφών, στα οποία αρχικά ανήκαν, έγινε με βάση σωζόμενα ίχνη (σημείες) επάνω στις δοκούς που υποδήλωναν το πλάτος έδρασης των φατνωματικών πλακών και το μήκος έδρασης των δοκών (που ήταν διαφορετικά σε κάθε οροφή). Επιπροσθέτως η μελέτη του θραυσματικού υλικού αποσαφήνισε ορισμένα κατασκευαστικά στοιχεία των οροφών, που αφορούν στον τρόπο γόμφωσης των φατνωματικών πλακών και των δοκών. Τέλος, όσον αφορά τα κέρδη για την αναστήλωση, από την έρευνα προέκυψαν τέσσερις επιπρόσθετες δοκοί της ανατολικής στοάς από αρχαία θραύσματα με συμπληρώσεις με νέο μάρμαρο. Αντίθετα, από τη δυτική αίθουσα σώζεται μόνον ένα μεγάλο θραύσμα δοκού και τρία μικρότερα θραύσματα από μία επίτοιχη δοκό και δύο μεσαίες δοκούς, που δεν μπορούν επακριβώς να αναγνωρισθούν ως προς την αρχική τους θέση. Τα θραύσματα αυτά με συμπληρώσεις νέου μαρμάρου θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στην αποκατάσταση της οροφής της δυτικής αίθουσας.

Η πρόταση αποκατάστασης των οροφών

Ο στόχος της επέμβασης στα Προπύλαια από την Επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως, όπως και στα άλλα άλλωστε μνημεία, ήταν κατ' αρχήν σωστικός και αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση των πολύ σοβαρών προβλημάτων ρηγάτωσης και κατακερματισμού των αρχιτεκτονικών μελών του μνημείου, που προέρχονταν από αστοχίες των αναστηλωτικών επεμβάσεων του παρελθόντος. Στη διάρκεια της επέμβασης και με την εξέλιξη της έρευνας για την ταύτιση των θραυσμάτων δόθηκε η δυνατότητα να αντιμετωπισθούν και άλλα προβλήματα, όπως οι εσφαλμένες συναρμογές θραυσμάτων και τοποθετήσεις των μελών των οροφών καθώς και η επανένταξη στο μνημείο

επιπρόσθετου διάσπαρτου υλικού που ταυτίσθηκε. Η αναστηλωτική πρόταση που διαμορφώθηκε αποσκοπεί στην αξιοποίηση μεγάλου μέρους των φατνωματικών πλακών και των δοκών, που προέκυψαν από τις νέες ταυτίσεις, με σκοπό την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων και την επαύξηση της αναγνωσιμότητάς του.

Κατά τη διαμόρφωση της πρότασης λήφθηκε υπόψη η αδυναμία να εντοπισθεί η ακριβής αρχική θέση των μελών μέσα στις οροφές, καθώς και το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των σωζόμενων δοκών προέρχεται από την ανατολική στοά, ενώ των φατνωμάτων από τη δυτική αίθουσα. Με βάση τα παραπάνω διαμορφώθηκε η αναστηλωτική πρόταση, η οποία προβλέπει την ανατοποθέτηση στην οροφή της ανατολικής στοάς των Προπυλαίων επτά δοκών (τεσσάρων δηλαδή επιπλέον εκείνων της αναστήλωσης Μπαλάνου) και των φατνωματικών πλακών των τριών πρώτων (από βορρά) μεταδοκίων διαστημάτων (πέντε δηλαδή επιπλέον φατνωματικών πλακών της επέμβασης Μπαλάνου), εξ ολοκλήρου στα δύο πρώτα και κατά το ήμισυ στο νοτιότερο. Στη δυτική αίθουσα προτείνεται η αναστήλωση των φατνωματικών πλακών στα δύο μεταδόκια διαστήματα της βορειοανατολικής γωνίας της οροφής, που είχαν και παλαιότερα αναστηλωθεί, αλλά και στα δύο παρακείμενα προς νότο διαστήματα πάνω από την κεντρική διάβαση του μνημείου. Τα σωζόμενα αυθεντικά μέλη τοποθετούνται, σύμφωνα με την πρόταση, στις περιοχές (δηλαδή τις οροφές), στις οποίες αρχικά ανήκαν, αλλά σε ομόλογες θέσεις. Έτσι, λ.χ., οι δοκοί τοποθετούνται στην οροφή από την οποία προέρχονται, αν και τα στοιχεία που οδήγησαν στην ταύτιση της περιοχής προέλευσής τους δεν θα είναι εμφανή μετά την αναστήλωσή τους. Η εφαρμογή της αρχής αυτής οδηγεί στην αναστήλωση στην ανατολική στοά έξι δοκών και μίας επίτοιχης δοκού, ενώ οι υπάρχουσες φατνωματικές πλάκες επαρκούν για να καλύψουν περίπου τα μισά μεταδόκια διαστήματα. Στη δυτική αίθουσα, τοποθετείται το μοναδικό μεγάλο θραύσμα δοκού που σώζεται, το οποίο προβλέπεται να συμπληρωθεί με νέο μάρμαρο. Προκειμένου να ανασυναρμολογηθούν οι πολυάριθμες φατνωματικές πλάκες, που έχουν ταυτισθεί, θα αποκατασταθούν με συμπληρώσεις από νέο μάρμαρο δύο μεσαία θραύσματα δοκών που η ακριβής τους θέση

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΦΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

δεν έχει επακριβώς αναγνωρισθεί. Οι φατνωματικές πλάκες τοποθετούνται στις περιοχές των οροφών στις οποίες αρχικά ανήκαν (ακραία, μεσαία ανοίγματα), σε ομόλογες θέσεις των αρχικών, όπου είναι δυνατόν να αναγνωρισθούν (ακραίες φατνωματικές πλάκες). Η τοποθέτηση των υπολοίπων φατνωματικών πλακών γίνεται με κριτήρια που έχουν σχέση με το συνολικό αισθητικό αποτέλεσμα της οροφής (παρόμοια προς εκείνα που επικράτησαν κατά τη μπαλάνεια επέμβαση).

Για την εφαρμογή της πρότασης αναστήλωσης της οροφής της δυτικής αίθουσας απαιτείται η τοποθέτηση δύο νέων κιονοκράνων. Ως γνωστό το κιονόκρανο που είχε περιληφθεί στην προηγούμενη αναστήλωση είχε συντεθεί, με τη συνήθη τότε πρακτική της δραστηκής απολάξευσης των επιφανειών θραύσης, από τέσσερα μη συνανήκοντα θραύσματα. Μετά την καταβίβαση του κιονοκράνου και την αποσυναρμολόγησή του, διενεργήθηκε έρευνα για την ταύτιση των τεσσάρων αυτών μεγάλων θραυσμάτων με άλλα μικρότερα που είχαν συγκεντρωθεί. Η έρευνα αυτή οδήγησε στη δημιουργία έξι ενοτήτων από θραύσματα, που αντιστοιχούν στα έξι ιωνικά κιονόκρανα της δυτικής αίθουσας των Προπυλαίων. Οι ενότητες αυτές αποφασίστηκε ότι πρέπει να διασθούν και να παραμείνουν στο Μουσείο Ακροπόλεως, δεδομένης της μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας των κιονοκράνων και του εύθραυστου των λεπτομερειών. Για την αποκατάσταση της οροφής προβλέπεται να χρησιμοποιηθούν δύο κιονόκρανα από νέο μάρμαρο.

Όσον αφορά στους αναστηλωμένους από τον Μπαλάνο σπονδύλους του ιωνικού κίονα η αναγνώριση των αυθεντικών τους θέσεων δεν μπορεί να γίνει πριν από την αποσυναρμολόγησή τους. Επίσης, οι υπάρχοντες σπόνδυλοι στην περιοχή των Προπυλαίων μπορούν να ενσωματωθούν στους ιωνικούς κίονες που θα φέρουν το τμήμα της οροφής της δυτικής αίθουσας, που προτείνεται επίσης να αποκατασταθεί. Από παλαιότερες αλλά και νεώτερες μετρήσεις του Τ. Τανούλα στο Βρετανικό Μουσείο έχει διαπιστωθεί ότι ο ιωνικός σπόνδυλος που εκτίθεται εκεί είναι ο ένατος του ανατολικού κίονα της νότιας ιωνικής κιονοστοιχίας. Για τη συμπλήρωση της αποκατάστασης θα απαιτηθεί να σταλεί το εκμαγείο του, ώστε να κατασκευασθεί αντίγραφό του.

Τέλος, απαραίτητη προϋπόθεση για την πραγματοποίηση της προτεινόμενης αναστήλωσης των οροφών είναι η αποκατάσταση των υποκείμενων μελών (όπως λ.χ. του υπερθύρου του θυραίου τοίχου, των μεταδοκίων πλακών, των θράνων κ.ά.). Ειδικότερα, οι δύο κατά χώραν σωζόμενοι λίθοι του υπερθύρου του θυραίου τοίχου των Προπυλαίων είναι από τα μεγαλύτερα και βαρύτερα αρχιτεκτονικά μέλη των Προπυλαίων αλλά και όλης της Ακρόπολης (έχουν μήκος 6.70 μ. και βάρος 10.6 τόνων ο καθένας). Οι λίθοι του υπερθύρου έχουν υποστεί φθορές, πιθανότατα εξ αιτίας των βομβαρδισμών κατά την πολιορκία του κάστρου της Ακρόπολης το 1687, με αποτέλεσμα ο ανατολικός λίθος του υπερθύρου να παρουσιάζει κατακόρυφη διαμπερή ρωγμή και μικρή κατακόρυφη βύθιση. Πριν από την τοποθέτηση των μελών

Η οροφή της ανατολικής στοάς του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων, όπως είχε αναστηλωθεί από τον Ν. Μπαλάνο.

Φωτορεαλιστική απεικόνιση

Πρόταση αποκατάστασης της οροφής της ανατολικής στοάς του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων. Φωτορεαλιστική απεικόνιση.

Μελέτη Μ. Ιωαννίδου - Τ. Τανούλα, 2000

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΦΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΠΥΛΑΙΩΝ

Η οροφή της δυτικής αίθουσας του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων, όπως είχε αναστηλωθεί από τον Ν. Μπαλάνο. Φωτορεαλιστική απεικόνιση

Πρόταση αποκατάστασης της οροφής της Δυτικής αίθουσας του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων. Φωτορεαλιστική απεικόνιση. Μελέτη Μ. Ιωαννίδου - Τ. Τανούλα, 2000

που προβλέπεται στην πρόταση αποκατάστασης να εδραστούν πάνω σ' αυτό, απαιτείται στερέωση των λίθων του υπερθύρου με ενέματα και εφαρμογή κατάλληλων διατάξεων μεταφοράς των υπερκείμενων φορτίων, ώστε να μειωθεί όσο είναι δυνατόν η επιβάρυνσή του.

Παρά το γεγονός ότι η πρόταση αναστήλωσης που περιγράφεται παραπάνω προβλέπει τη χρήση αρκετών συμπληρωμάτων ή και ολόκληρων αρχιτεκτονικών μελών από νέο μάρμαρο, το συνολικό ποσοστό νέου μαρμάρου στην προτεινόμενη νέα αναστήλωση δεν υπερβαίνει τα ποσοστά νέου μαρμάρου της αναστήλωσης Μπαλάνου. Εκείνο που είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην παρούσα αναστήλωση είναι ότι αποφεύγονται πλήρως οι συναρμογές θραυσμάτων που δεν συνανήκουν, ενώ για όλα τα μέλη που αποκαθίστανται υπάρχει πλήρης βεβαιότητα ως προς την ορθότητα της μορφής τους. Ιδιαίτερα θετικό στοιχείο είναι ότι αρκετά από τα αρχιτεκτονικά μέλη από νέο μάρμαρο, που προτείνεται να τοποθετηθούν στο μνημείο, υποκαθιστούν σωζόμενα αυθεντικά μέλη, που επιλέγεται να προστατευθούν στο μουσείο. Επίσης πολύ σημαντικό γεγονός είναι ότι αυξάνεται εντυπωσιακά η αρχιτεκτονική πληρότητα και η δυνατότητα κατανόησης του μνημείου από τους επισκέπτες.

Είναι γεγονός ότι η προτεινόμενη αποκατάσταση στις οροφές των Προπυλαίων είναι αρκετά τολμηρή, καθώς προβλέπει την επέκταση της αναστήλωσης αρκετά πέραν των ορίων της αναστήλωσης Μπαλάνου, με κύριο επιχείρημα την αξιοποίηση της μεγάλης ερευνητικής εργασίας, που απέδωσε μία ανέλπιστη ποσότητα φατνωματικών πλακών αλλά και μεγάλα κομμάτια δοκών

αποτελούμενων από συνανήκοντα θραύσματα. Στις δύο οροφές, με την προτεινόμενη αποκατάσταση, το ποσοστό του αρχαίου υλικού είναι περίπου 78% στην ανατολική στοά και περίπου 50% στη δυτική αίθουσα. Στις περιοχές των οροφών που είχε αναστηλώσει ο Μπαλάνος είχε χρησιμοποιηθεί, σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα, αρχαίο υλικό, αλλά το μεγαλύτερο μέρος των φατνωματικών πλακών και όλες οι δοκοί είχαν απορριστεί από θραύσματα που δεν συνανήκαν. Εξαιρεση αποτελούσαν οι δύο δοκοί της δυτικής αίθουσας, που αποτελούνταν από συνανήκοντα θραύσματα αλλά είχαν αναστηλωθεί σε λάθος περιοχή, αφού προέρχονταν από την ανατολική στοά. Από την άποψη λοιπόν της μεταχείρισης του αρχαίου υλικού η πρόταση της νέας αναστήλωσης υπερέχει κατά πολύ της αναστήλωσης Μπαλάνου, γεγονός που εξισορροπεί την επιβάρυνση των αναστηλωμένων περιοχών με νέο μάρμαρο. Εξ άλλου, η αυθεντικότητα του υλικού της αναστήλωσης Μπαλάνου ήταν κατά κάποιον τρόπο πλαστή.

Πρέπει λοιπόν να παραδεχθούμε ότι ως προς το ποσοστό σε περιεκτικότητα νέου και αρχαίου υλικού η αναστήλωση Μπαλάνου και η προτεινόμενη αναστήλωση δεν είναι συγκρίσιμες. Οι δύο αυτές αναστηλώσεις θα πρέπει να συγκριθούν μόνον ως προς την αποκατάσταση της αρχιτεκτονικής μορφής του μνημείου, την ορθή απόδοση των τμημάτων που αναστηλώνονται και ως προς τη μεταχείριση του αρχαίου υλικού από αρχαιολογική και τεχνική άποψη. Και είναι σαφές ότι η προτεινόμενη αναστήλωση υπερτερεί της παλαιότερης ως προς όλα αυτά τα σημεία.

